

Ks. TADEUSZ PANUŚ (Kraków)

ZASADA WIERNOŚCI BOGU I CZŁOWIEKOWI WE WSPÓŁCZESNEJ KATECHEZIE

Przeciwdziałanie dechrystianizacji Europy jest palącym zadaniem katechetyki. Sytuacja religijna zmienia się bowiem z roku na rok na niekorzyść chrześcijaństwa. Jest inna w krajach o szerokiej katechezie parafialnej i strukturach kościelnych, ogarniających masy, tak jak w Polsce, inna w krajach, gdzie Kościół był przez szereg lat prześladowany, jak np. na Ukrainie czy w Albanii, inna w krajach, w których społeczeństwo uległo daleko idącej sekularyzacji – przykładowo w Niemczech, Austrii czy Francji, inna wreszcie w krajach o tradycji protestanckiej lub silnych wpływach muzułmańskich. W Niemczech wschodnich prawie 70% ludności określa się jako bezwyznaniowa¹. Współczesna katecheza stoi przy tym w konfrontacji z takimi zjawiskami, jak: społeczeństwo dobrobytu, agnostycyzm, materializm, nowego rodzaju ubóstwo, ateizm praktyczny i teoretyczny.

Edgar Joseph Korherr, katechetyk z Grazu, odpowiadając na postawione w tytule jednego ze swych artykułów doniosłe pytanie: *Jaka katecheza dla jakiej Europy?*, podkreśla, iż w tak złożonej sytuacji dla nauczyciela religii oznacza to, że „w swoim nauczaniu i swoim życiu musi urzeczywistnić i wierność Bogu i wierność człowiekowi. [...] Stojące przed nami zadania nowej ewangelizacji rozwiążemy tylko poprzez interpretację życia w świetle Pisma świętego, a jednocześnie interpretację Pisma od strony życia, poprzez odnajdywanie ukrytych śladów Bożych w naszej historii osobistej i historii zbiorowej. Trzeba otworzyć oczy na sprawy i czasy w aspekcie zbawienia, trzeba gotowości dawania swoim własnym życiem znaków miłości i nadziei”².

¹ L. Dřimal, *Wie wird man heute in Europa Christ? Bericht über den Kongress der Europäischen Arbeitsgemeinschaft für Katechese*, „Christlich-pädagogische Blätter” 3:2000, s. 173.

² E. J. Korherr, *Welche Katechese für welches Europa?*, „Christlich-pädagogische Blätter” 4:1992, s. 159–160: „Was folgt daraus für einen schlichten einfachen Religionslehrer? Als erstes wohl, daß er in seinem Unterricht und in seinem Leben die Polarität der «Treue zu Gott» und der «Treue zum Menschen» verwirklicht [...] Wir solche Aufgaben nur lösen, wenn wir das Geschehen aus der Heiligen Schrift heraus deuten und zugleich die Schrift vom Leben her interpretieren, wenn wir unsere persönliche Geschichte wie unsere gemeinsame Geschichte nach den verborgenen Spuren Gottes hin untersuchen. Denn Evangelisierung im Sinne der Bibel kann

W wypowiedzi tej zawarta jest wyraźna aprobatą dla powszechnie dziś przyjmowanej przez katechetykę zasady wierności Bogu i człowiekowi. Dochodzenie do niej dokonywało się stopniowo i mozolnie. Duże zasługi w jej opracowaniu i upowszechnieniu położyli teoretycy katechezy.

JOSEPH COLOMB I JEGO WPŁYW NA KSZTAŁTOWANIE SIĘ ZASADY PODWÓJNEJ WIERNOŚCI

We Francji pionierem odnowy katechezy w kierunku równowagi kerygmatyczno-antropologicznej był Joseph Colomb (1902–1979). Powszechnie uważa się, iż to on, przedstawiając swoje poglądy, wypracował i podał jako pierwszy zasadę wierności Bogu i człowiekowi w katechezie³. Kluczowych dla tej zasady określeń: *fidelité à Dieu* i *fidelité à l'homme*, ten wybitny teolog i katecheta użył po raz pierwszy w swym referacie, wygłoszonym na Krajowym Kongresie Katechetycznym w Paryżu w 1955 roku⁴. Joseph Colomb był jednym z prekursorów nurtu kerygmatycznego w katechezie, który nie ograniczał wizji odnowy katechezy do odnowy jej treści, do wierności Bogu, ale widział potrzebę katechezy otwartej na katechizowanych. Ta świadomość narastała w miarę rozwoju jego poglądów. Stopniowo domagał się progresji w katechezie, liczenia się z mentalnością współczesnego odbiorcy, wskazywał na konieczność preewangelizacji i prekatechezy. Jego zdaniem katecheza nie może być skuteczna dopóty, dopóki nie będzie dostosowana do odbiorcy⁵. Dlatego naświetlał przekaz katechetyczny

---

immer nur gelingen, wenn das Leben vom Evangelium her und das Evangelium vom Leben her gelesen wird, wenn Augen für Dinge und Zeiten offen werden im Blick auf das Heil, und wenn wir selbst bereit sind, lebendige Zeichen der Hoffnung und der Liebe zu setzen"; zob. M. Węćławski, *Jaka katecheza dla jakiej Europy?*, „Katecheta” 38:1994, s. 234–235.

³ M. Majewski, *Fundamentalne problemy katechetyki*, Lublin 1981, s. 47–48; J. Bagrowicz, *Uwarunkowania skuteczności katechezy. Studium pastoralno-katechetyczne w oparciu o dorobek Josepha Colomba*, Włocławek 1993, s. 11–12; M. Napieralski, *Teologia katechezy w ujęciu Józefa Colomba*, Lublin 1992, s. 74–75, 110, 115–117 [maszynopis rozprawy doktorskiej]; J. Kostorz, *Zasada wierności Bogu i człowiekowi w katechezie integralnej*, Lublin 1998, s. 33–34 [maszynopis rozprawy doktorskiej].

⁴ T. Chromik, *Rozwój pedagogiki religijnej we Francji na przykładzie twórczości P. Babina*, [w:] *Studia katechetyczne*, praca zbiorowa pod red. J. Charytańskiego, t. 4, Warszawa 1984, s. 95. Rok 1955 jest ważną datą w dziejach katechezy. W tym bowiem roku został opublikowany, a co najważniejsze – zaakceptowany i rozpowszechniony, ukierunkowany kerygmatycznie *Katholischer Katechismus der Bistümer Deutschlands* (Freiburg im Breisgau 1955), zwany popularnie „zielonym katechizmem” (*Der grüne Katechismus*). Zamykał on epokę katechezy potrydenckiej. Z rokiem 1955 wiąże się także ogromny wzrost publikacji katechetycznych. Zob. M. Jakubiec, *Problem integralności katechezy*, „Analecta Cracoviensia” 18:1986, s. 305.

⁵ J. Bagrowicz, *ju.*, s. 12.

z dwóch przeciwstawnych stron. Jedną z nich nazwał wiernością Bogu – *fidelité à Dieu*, drugą wiernością człowiekowi – *fidelité à l'homme*. Tę drugą wiązał ściśle z wiernością Słowu Bożemu. Bóg bowiem – jak utrzymywał francuski sulpicianin – pragnie być zrozumiany przez człowieka.

Joseph Colomb rozpoczynał od ukazania braków dotychczasowej katechezy, źródeł jej nieskuteczności. Z jego wczesnej twórczości znane są szczególnie dwie pozycje: *Pour un catéchisme efficace* (Lyon 1948) oraz *Plaie ouverte au flanc de l'Église* (Lyon 1954). Rozwijał w nich myśli zawarte szkicowo we wcześniej wydanej broszurze: *La grande pitié de l'enseignement religieux* (1946). Mówi w nich nie tylko o brakach dotychczasowej katechezy, lecz także stara się ukazać drogi jej odnowy. Już wtedy zarysował główne przesłanie swojej twórczości, aby katecheza była wierna Bogu i człowiekowi. Przedmiotem katechezy winno być więc orędzie zbawienia, zbawczy plan miłości Ojca, tajemnica Chrystusa, niegdyś ukryta w Bogu, potem głoszona przez proroków i objawiona w pełni w osobie i dziele Jezusa Chrystusa, Syna Bożego. Katecheza winna stopniowo odsłaniać przed katechizowanymi objawiającą się miłość Boga do człowieka, Jego miłosierdzie i zarazem powołanie człowieka do życia z Bogiem⁶.

W swym fundamentalnym, liczącym prawie 1500 stron, dwutomowym dziele: *Le service de l'Évangile. Manuel catéchétique* (Paris 1968) Joseph Colomb zamknął całość materiału w sześciu księgach. Pierwsza traktuje o dwóch zasadniczych normach katechezy, którymi są wierność Słowu Bożemu i wierność człowiekowi; druga – to studium różnych władz człowieka, biorących udział w akcji katechezy, takich jak rozum, pamięć, wyobraźnia, wrażliwość na piękno; trzecia omawia wychowanie katechetyczne, z uwzględnieniem roli wspólnoty; czwarta traktuje o katechezie specjalnej, dostosowanej do różnych grup ludzi; piąta snuje refleksje na temat miejsca i znaczenia katechezy w Kościele; szósta poświęcona jest formacji katechetów. To zadanie uważa autor za pierwsze w odnowie, którą należy podjąć. Wydanie tak obszernego „podręcznika katechetycznego”, jak informuje podtytuł książki (*Manuel catéchétique*), miało w zamiarze autora przyjść z pomocą katechezie, jako jednej z form głoszenia słowa Bożego w Kościele. Joseph Colomb pragnął wesprzeć ją w przechodzeniu od postaci sformalizowanej i przynoszącej niewielkie owoce, do takiej, która byłaby aktem żywej wiary Kościoła i która by wprowadzała katechizowanych w żywy, osobowy kontakt z Bogiem⁷. W dziele tym, rozważając zasadę wierności Bogu, Colomb zatrzymuje się nad treścią katechezy, która powinna być trynitarna, chrystocentryczna, eklezjalna i sakramentalna. Z kolei wierność człowiekowi ma być według

⁶ J. Colomb, *Pour un catéchisme efficace*, Lyon 1948, s. 156.

⁷ M. Napieralski, jw., s. 116.

niego realizowana przez dostrzeganie osoby, docenianie wzajemnych kontaktów między katechetą i katechizowanym, co winno doprowadzić do zakorzenienia treści katechezy w życiu adresata⁸.

Najwięcej uwagi Joseph Colomb poświęca sprawom, które określił jako fundamentalne zasady albo normy wszelkiej katechezy. Zaliczył do nich wspomnianą już wierność słowu Bożemu i wierność człowiekowi. Owa *fidelité à Dieu* implikuje prawdę, że katecheza winna być chrystologiczna, trynitarna, winna posiadać charakter eklezjalny i sakramentalny. Joseph Colomb podkreślał, iż o kerygmacie decyduje bardziej duch niż treść⁹. Wychodząc z wiary i prowadząc do pogłębienia wiary, katecheza winna mieć na uwadze aktywność, ćwiczenie, działanie; wiara bowiem mieści w sobie element misyjny¹⁰. Druga fundamentalna zasada wysunięta przez tego wybitnego przedstawiciela współczesnej myśli katechetycznej to wierność człowiekowi – *fidelité à l'homme*. Postuluje ona respektowanie realnych zainteresowań słuchaczy i ich mentalności. Warto podkreślić, że problem „wierności Bogu” rozpracował Colomb na 123 stronach, a problem „wierności człowiekowi” – na 135; tak więc to istotne prawidło współczesnej katechetyki zostało szczegółowo przeanalizowane prawie na 260 stronach.

Ze szczególną troską francuski katechetyk podkreślał znaczenie doświadczenia chrześcijańskiego i metody aktywnej w katechezie. Ma ona na uwadze doświadczenia, które za J. Deweyem określał jako „wychowawcze”. Stwierdzał jednak, iż katecheza nie daje doświadczenia chrześcijańskiego, ale je zakłada i naświetla. Doświadczenie podlega normalnemu prawu ewolucji – od doświadczenia zastanego, danego, spontanicznego, do doświadczenia refleksyjnego, kierowanego przez umysł za pomocą refleksji i nauczania metodycznego. Katecheza jest aktem, przez który Kościół pozwala uczestniczyć za pośrednictwem Słowa w swoim własnym doświadczeniu religijnym.

Bazą katechezy są fakty z dziejów zbawienia, działania Boże, których sens nadany jest przez Ducha Świętego w wierze Kościoła. Bez Kościoła, jego Magisterium, Słowo Boże nie ma prawdziwego znaczenia. Wspólnota żyjąca właśnie buduje akt katechezy jako rozwój (*développement*) zawsze obecnego Misterium Chrystusa. Bazę stanowią także zdarzenia i fakty ludzkie, które należy wyjaśnić w świetle Chrystusa i Ducha Świętego. Stąd Joseph Colomb poświęcił wiele uwagi znaczeniu dla wierzącego człowieka wartości ludzkich w kontekście wiary. Fakty te ujmowane są przez ludzką świadomość, której struktura wcale nie jest prosta.

⁸ M. Majewski, *Fundamentalne problemy*, jw., s. 47–48; J. Bagrowicz, jw., s. 11–12; M. Napieralski, jw., s. 115–117; J. Kostorz, jw., s. 33–34.

⁹ J. Colomb, *Le service de l'Évangile. Manuel catéchétique*, t. 1, Paris 1968, s. 6: „Ce qui définit le kerygme c'est plus un esprit qu'un contenu”.

¹⁰ B. Nadolski, *Joseph Colomb: Le service de l'Évangile. Manuel catéchétique*, „Katecheta” 13:1969, s. 140.

W zakresie sposobu przekazywania słowa Bożego Joseph Colomb mówi bardzo obszernie o rozmowie katechetycznej. Formy jej mogą być różne, zawsze jednak winny prowadzić do modlitwy i formowania sumienia, ponieważ słowo Boże jest sądem. Formowanie sumienia jednostki zmierza również do włączenia jej we wspólnotę jako aktywnego członka. Jednostka rozwija się, czerpiąc ze wspólnoty, ale i ubogacając ją przez siebie. Silnie zaakcentowana została dynamika grupy.

STANOWISKO ADOLFA EXELERA

W rozważaniach dotyczących zasady wierności Bogu i człowiekowi nie można pominąć w katechezie stanowiska wybitnego katechetyka niemieckiego Adolfa Exelera (1926–1983). Był człowiekiem niezwykle wrażliwym na społeczno-krytyczne impulsy tkwiące w Ewangelii. Jego zdaniem autentyczna wiara powinna wyzwalać w człowieku wszystkie energie, aby życie ludzkie uczynić lepszym. Od czasu, kiedy w Ameryce Łacińskiej zetknął się z ogromem biedoty, wszystkie siły poświęcał odkrywaniu znaków czasu i posłudze Kościoła wobec najbiedniejszych i niesprawiedliwie traktowanych¹¹.

Adolf Exeler zajmował się zagadnieniem wzajemnego stosunku katechezy głoszącej naukę Bożą i interpretującej doświadczenie. Stanowisko to wyraził w wielu swoich publikacjach. Najpełniej potrzebę katechezy opartej na zasadzie wierności Bogu i człowiekowi ten niemiecki katechetyk przedstawił w książce: *Wesen und Aufgabe der Katechese* (Freiburg im Breisgau 1966) oraz w szeregu artykułów¹². Podtytuł jego głównego dzieła – *Eine pastoralgeschichtliche Untersuchung* dość wyraźnie wskazuje na to, iż autor omawia katechezę historycznie, wiążąc ją ściśle z działalnością duszpasterską Kościoła. W pracy tej mówi o adresatach, celu, zadaniach, podmiocie i istocie katechezy. Każde z wymienionych zagadnień rozpatrywane jest historycznie i w interpretacji zarówno katolickiej, jak i ewangelickiej. Opierając się tylko na tej pozycji, można by było dojść do wniosku, że jeżeli katecheza jest włączona w duszpasterstwo, to katechetyka jest nauką teologiczno-pastoralną. Nie można jednak zapominać o tym, że Exeler skorygował później swoje stanowisko. Da się to zauważyć, między innymi, w wymienionych artykułach, w których wiązał katechezę zarówno z Kościołem, jak i ze środowiskiem społecznym. Co więcej – autor

¹¹ W. Kubik, *Wspomnienie o ks. prof. Adolfie Exelerze*, „Collectanea Theologica” 54:1984, z. 2, s. 110.

¹² A. Exeler, *Wesen und Aufgabe der Katechese*, Freiburg im Breisgau 1966; tenże, *Religiöse Erziehung in einer säkularisierten Gesellschaft*, „Katechetische Blätter” 98:1973, nr 12, s. 717–731; tenże, *Glaube – Erziehung – Mission*, „Katechetische Blätter” 101:1976, nr 12, s. 780–789.

ten podkreślał z naciskiem, że w nowym społeczeństwie industrialnym trzeba nowej świadomości, postawy i działania w całym Kościele i w katechizacji. Wówczas katechetyka będzie się łączyła z jednej strony z teologią pastoralną, a z drugiej – z socjologią¹³.

W referacie wygłoszonym podczas sesji Europejskiej Grupy Katechetycznej, w holenderskiej miejscowości Vogelenzang, w maju 1970 roku, Adolf Exeler stwierdził m.in.: „Głoszenie nauki Bożej i interpretacja podstawowych doświadczeń ludzkich są ze sobą w sposób istotny powiązane. Nauka Boża nie znajdzie oddźwięku i nie wzbudzi żywej wiary w człowieku, jeśli nie nawiąże do jego osobistych doświadczeń. Wiara chrześcijańska nie stanie się osobistą wiarą bez doświadczenia. Nie znaczy to, że wiara w swej istocie ma swe źródło w osobistym doświadczeniu człowieka, lecz oznacza tylko tyle, że wiara nie stanie się aktem całego człowieka, jeśli nie zakorzeni się w jego osobistych poglądach i doświadczeniach”¹⁴. Podkreślił wyraźnie potrzebę powiązania orędzia zbawienia, przekazywanego w procesie katechetycznym, z doświadczeniem osobistym katechizowanego. Jego zdaniem prowadzi to do dialogu Boga z konkretnym człowiekiem i do ukształtowania dojrzałej wiary.

WKŁAD POLSKICH TEORETYKÓW KATECHEZY

Rozwiniętą przez teoretyków katechezy na zachodzie Europy zasadą wierności Bogu i człowiekowi zajmują się także od wielu lat polscy katechetycy. Również oni widzą konieczność ujęcia komunikowania wiary w duchu podwójnej wierności Bogu i człowiekowi. Jednym z pierwszych autorów polskich podzielających tę zasadę był ks. Marian Finke (1906–1986). Kapłan ten, dobrze przygotowany teoretycznie (m.in. studiował katechetykę w Wiedniu) przez szereg lat pracował jako katecheta. Od roku 1945 pełnił obowiązki diecezjalnego wizytatora nauki religii. Od września 1947 r. dzielił się swoimi doświadczeniami jako wykładowca katechetyki i pedagogiki w Arcybiskupim Seminarium Duchownym w Poznaniu oraz w Seminarium Zagranicznym Księży Chrystusowców w Poznaniu. W roku 1957 został powołany na członka Komisji Episkopatu Polski do Spraw Katechetyki; pełnił obowiązki przewodniczącego podkomisji programowej. Wówczas też zainicjował wydawanie dwumiesięcznika „Katecheta”, którego był redaktorem naczelnym niemal do śmierci. Przyczynił się do przystosowania dawnego programu nauki religii do powojennych potrzeb Kościoła w Polsce. Opracował ogólnopolski program katechetyczny dla

¹³ Por. M. M a j e w s k i, *Fundamentalne problemy...*, s. 48–49.

¹⁴ A. E x e l e r, *Katecheza głoszeniem nauki Bożej i interpretacją doświadczenia*, „Katecheta” 15:1971, s. 35; tenże, *Katecheza i pedagogika*, „Concilium” 1971, nr 1–5, s. 173–179.

szkół średnich. Jako autor materiałów pomocniczych do katechez, podkreślał znaczenie liturgii i udziału rodziny w wychowaniu do dojrzałej wiary. Zagadnieniom tym poświęcił też wiele artykułów¹⁵. Na temat komunikowania wiary w duchu podwójnej wierności Bogu i człowiekowi ks. Finke napisał w pracy zbiorowej, dotyczącej odnowy teologii takie słowa: „W dobie obecnej katecheza chce prowadzić wychowanka do spotkania z Bogiem, a więc do nawiązania kontaktu międzyosobowego, do przebywania z Kimś i uczestnictwa we wspólnocie. Katecheza jest już nie tylko nauczaniem obiektywnych prawd, nie tylko formacją subiektywnej osobowości, ale staje się nadto inicjacją, nie w sensie zapoznania z początkami doktryny czy umiejętności (initium), tylko w sensie wchodzenia w tajemnice osoby (inire). Jest ona wtajemniczaniem w misterium Boga, który do nas przemawia, przede wszystkim w Jezusie Chrystusie w Kościele. Nauczanie i wychowanie mają w dalszym ciągu swe miejsce w katechezie, ale podporządkowane są tej inicjacji”¹⁶. Ks. Marian Finke, który razem z wieloma innymi katechetkami reprezentował w pewnym okresie katechetykę pedagogiczną, stopniowo przechodził w kierunku kerygmaticznym. Z przytoczonych jednak słów niedwuznacznie wynika, że jego katechetyka ma charakter teologiczny i pedagogiczno-dydaktyczny. Autor ten, zmieniając nieco postawę badawczą pod wpływem nowych prądów katechetycznych, zachował właściwy sobie krytycyzm, podtrzymując zasadnicze dotychczasowe wartości antropologiczne, z którymi się zetknął i które rozwijał.

Inny wybitny polski katechetyk, ks. Jan Charytański SJ, rozpoczął swoją twórczość naukową w okresie intensywnego rozwoju kerygmatyki, podejmując próby przenoszenia dorobku katechetycznego z Zachodniej Europy do Polski (w latach 1958–1961 studiował w Instytucie „Lumen Vitae” w Belgii). Od roku 1961 pracował jako profesor katechetyki na Wydziale Teologicznym „Bobolanum”. Od roku 1962 jest wykładowcą w Akademii Teologii Katolickiej (obecnie Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego), a od roku 1974 pełni tamże obowiązki kierownika katedry katechetyki. Zainicjował w Warszawie Centrum Katechetyczne, które zajęło się opracowywaniem programu nauki religii w szkołach oraz przygotowało 12 tomów podręczników dla uczniów i 12 – dla nauczycieli. Był konsultorem polskiej delegacji na Synod Katechetyczny w 1977 r. Jest autorem wielu książek i artykułów z dziedziny katechetyki¹⁷. Katechetyka rozwijana

¹⁵ M. Maciołka, *Finke Marian*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 5, Lublin 1989, kol. 282; R. Niparko, *Finke Marian*, [w:] *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 8, Warszawa 1995, s. 159–160.

¹⁶ M. Finke, *Odnowa katechetyczna. Zarys katechetyki kerygmaticznej*, [w:] *Pod technieniem Ducha Świętego. Współczesna myśl teologiczna*, red. tenże, Poznań–Warszawa–Lublin 1964, s. 588.

¹⁷ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, opr. L. Grzebień, Kraków 1996, s. 86–87.

przez ks. Jana Charytańskiego była w początkowej fazie wyłącznie kerygmaticzna, stopniowo jednak otwierała się również na wartości antropologiczne. W jednym ze swych artykułów uzasadnia tę potrzebę w następujących słowach: „Katechizacja winna liczyć się ze środowiskiem determinującym człowieka. Bez żywego środowiska kościelnego katechizacja jest pozbawiona istotnej wartości. Pozbawiona żywego kontaktu ze środowiskiem ludzkim jest właściwie niema, pozbawiona zdolności przekazywania swych treści. Katechizacja winna również wciągać środowisko zawodowe. Chrześcijaństwo ma bowiem przenikać wszystkie dziedziny życia ludzkiego, całą twórczość człowieka. Również dla wiary dziecka ma ogromne znaczenie dostrzeganie świadectwa chrześcijańskiego na tych wszystkich odcinkach życia”¹⁸. Mimo tego, iż ks. Charytański bardziej uwydatnia wartości teologiczne niż antropologiczne katechetyki, ma duże zrozumienie dla katechetycznej zasady podwójnej wierności, czego dowodem jest także udzielony przez niego obszerny wywiad, zatytułowany: *Katecheza wierna Bogu i człowiekowi*¹⁹.

Ważny wkład w polską myśl katechetyczną wnosi, pracujący na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, ks. Roman Murawski SDB. Zajmuje się przede wszystkim historią katechezy oraz katechezą młodzieży. Główne jego dzieła to: *Katecheza chrzcielna w procesie wtajemniczenia chrześcijańskiego czasów apostoelskich* (Warszawa 1990) oraz *Wczesnochrześcijańska katecheza do edyktu mediolańskiego – 313 r.* (Płock 1999). Już w połowie lat siedemdziesiątych zwrócił uwagę na zasadę wierności Bogu i człowiekowi. Uczynił to w ważnym dla zrozumienia tego problemu artykule: *Katecheza wierna Bogu i człowiekowi*²⁰. Podkreślił tam, iż katecheza, która pragnie w sposób najdoskonalszy spełniać swe zadanie, musi być z jednej strony wierna Bogu, to znaczy uszanować prawa, jakimi rządzi się słowo Boże w przepowiadaniu, z drugiej zaś strony musi być wierna także człowiekowi, to jest uwzględniać całego człowieka, nie tylko jego rozwój religijny, lecz także całą jego skomplikowaną sytuację, w jakiej się znajduje. Jest to zasada, która powinna inspirować i przenikać całe nauczanie katechetyczne²¹. Zdaniem Romana Murawskiego SDB, do wszechstronnej odnowy i pełnego rozumienia katechezy potrzebne jest spojrzenie kerygmaticzne i antropologiczne. W jednym ze swych artykułów napisał: „Odnowa kerygmaticzna to dopiero połowa drogi, którą katecheza musi przejść, aby się odnowić. Pozo-

¹⁸ J. Charytański, *Katechetyka a teologia praktyczna*, „Ateneum Kapłańskie” 82:1974, s. 236.

¹⁹ Tenże, *Katecheza wierna Bogu i człowiekowi*, „Życie i Myśl” 29:1979, nr 11, s. 46–57.

²⁰ R. Murawski, *Katecheza wierna Bogu i człowiekowi*, „Katecheta” 18:1974, s. 196–201.

²¹ Tamże, s. 196.

stała jeszcze druga połowa do przebycia, mianowicie – większe przybliżenie się do człowieka. W tym też kierunku zmierzają obecne wysiłki katechetów na całym świecie. Dobra katecheza stara się nie tylko w sposób wierny przekazywać orędzie ewangeliczne, lecz usiłuje je równocześnie tak podać, aby ono mogło dotrzeć do człowieka w jego konkretnej sytuacji życiowej i zinterpretować jego życie. Te dążenia katechetów znajdują swój wyraz w antropologicznym ukierunkowaniu katechezy [...]. Za takim antropologicznym ukierunkowaniem nauczania katechetycznego przemawia wiele różnych racji. Są one natury teologicznej, duszpasterskiej i psychologiczno-socjologicznej. Nie jest wykluczone, że inna sytuacja historyczna będzie wymagała wyakcentowania innych momentów w przepowiadaniu wiary²². Obecna sytuacja domaga się antropologicznego ukierunkowania ze względu na antropologiczny zwrot w teologii, na wskazania soboru watykańskiego II, na wrażliwość współczesnego człowieka na wartości ludzkie, na mentalność dzisiejszej młodzieży i wiązanie wiary z życiem. Zagadnienia te rozważa Murawski w ważnym dla katechetyki problemie katechezy korelacji²³.

W polską myśl katechetyczną wpisał się na stałe także ks. Mieczysław Majewski SDB (1928–1999). Ten wybitny profesor katechetyki był kierownikiem katedry katechetyki KUL (1973–1996) i członkiem Komisji Katechetycznej Episkopatu Polski (1975–1996). Wypromował 54 doktorów. W roku 1977 uczestniczył jako ekspert delegacji polskiej na Synod Biskupów w Rzymie²⁴. W swoim życiu codziennym ks. prof. Majewski potrafił połączyć rzetelną pracę naukową z otwartością na bieżące problemy w społeczeństwie i w Kościele, a także na potrzeby otoczenia. W nurcie głównych zagadnień, którym ten wybitny katechetyk poświęcił najwięcej twórczego wysiłku, obok fundamentalnych problemów katechetyki²⁵, katechezy antropologicznej²⁶, teologii katechezy²⁷ i najbardziej eksponowanej przezeń katechezy integralnej²⁸, znalazły się cenne rozważania na temat katechezy wiernej Bogu i człowiekowi. Ks. prof. Majewski zawarł je w książce pt. *Katecheza wierna Bogu i człowiekowi* (Kraków 1986). Proponuje w niej katechezę, która otwiera się równocześnie na Boga i na człowieka, staje się partnerem jednego i drugiego, włącza się w dialog bosko-ludzki,

²² R. M u r a w s k i, *Potrzeba antropologicznego ukierunkowania katechezy*, „Katecheta” 19:1975, s. 159–165.

²³ Tenże, *Katecheza korelacji*, „Communio” 1:1983, s. 99–106.

²⁴ H. W r o ś n s k a, *Życie i działalność dydaktyczno-naukowa profesora Mieczysława Majewskiego SDB*, „Roczniki Teologiczne” 45:1998, z. 6, s. 9–15.

²⁵ Zob. M. M a j e w s k i, *Fundamentalne problemy katechetyki*, Lublin 1981.

²⁶ Zob. tenże, *Antropologiczna koncepcja katechezy*, Lublin 1975 (wyd. 2: Kraków 1995); tenże, *Katecheza antropologiczna na tle współczesnych tendencji katechetycznych*, Lublin 1977.

²⁷ Zob. tenże, *Teologia katechezy*, Lublin 1987.

²⁸ Zob. tenże, *Propozycja katechezy integralnej*, Łódź 1978.

podtrzymuje go, rozwija i doprowadza do pełni. Wyprowadza zasady, treść i metody, zarówno z aktywności boskiej, jak i ludzkiej. Tym samym realizuje program ewangeliczno-kościelny i humanistyczno-kulturalny²⁹. Pisał bowiem: „Zgodnie z zasadą wierności katecheza ta trwa w Bogu i w człowieku, wnosi wartości boskie w życie człowieka, aby w ten sposób budzić sens istnienia, tożsamość osoby, relacje miłości, sprawiedliwość społeczną i odpowiedzialność moralną. Będąc wierna zainteresowaniom, potrzebom, fazom rozwojowym, typologii i postawie człowieka, jednocześnie wciąż na nowo podejmuje próby wierności Trójcy Świętej, Jezusowi Chrystusowi, Kościołowi, sakramentom i zasadom moralnym”³⁰. Zasada wierności Bogu i człowiekowi była głęboko obecna w myśli katechetycznej ks. Majewskiego. Katecheza – podkreślał lubelski profesor – staje na co dzień wobec rzeczywistości, która ją przerasta: wobec nieogarnionego Boga i wolnego człowieka. Pośredniczy ona w spotkaniu między człowiekiem a Bogiem. Jeśli ma się doskonale wywiązać z tego zadania, nie wystarczy, by przekazywała tylko informacje o jednej czy drugiej stronie rzeczywistości. Musi być otwarta i uczestniczyć w jednym i drugim świecie, a zatem być w kontakcie z tajemnicą Boga i z sytuacjami, w jakich przychodzi żyć człowiekowi. Zdaniem ks. Majewskiego, dopiero katecheza zasłuchana w słowo Boże i bliska doświadczeniu człowieka stanie się wiarygodna i przekonująca, bliska życia i przydatna w codziennych sytuacjach³¹. Te linie myśli katechetycznej opartej na zasadzie wierności Bogu i człowiekowi stanowią o istotnej wartości współczesnej katechezy, która chce uczestniczyć w życiu Kościoła i świata, doprowadzić uczestnika do dojrzałego spotkania z Bogiem i do umiejętności życia wiarą w skomplikowanych realiach współczesnego świata.

* * *

Wypracowana przez teoretyków katechezy zasada wierności Bogu i człowiekowi przyjęła się powszechnie w katechetycznym nauczaniu po II soborze watykańskim³². Zasada ta została jasno wyrażona w *Directorium catechisticum generale* z roku 1971, które w punkcie 34. stwierdza: „Czerpiąc prawdę ze słowa Bożego i trzymając się wiernie bezpiecznego sposobu przedstawiania słowa, zmierza katecheza do pouczania o słowie Bożym z zachowaniem pełnej wierności. Jednakże

²⁹ S. Kulpaczyński, Ks. Profesor Mieczysław Majewski (1928–1999), art. w druku (s. 6 mps.). Czuję się w obowiązku wyrażenia swej wdzięczności ks. prof. S. Kulpaczyńskiemu za łaskawe udostępnienie maszynopisu tego artykułu.

³⁰ M. Majewski, *Katecheza wierna Bogu i człowiekowi*, Kraków 1986, s. 3.

³¹ Tamże, s. 74–75.

³² Por. R. Murawski, *Katechizm a katechizacja w Polsce*, „Ateneum Kapłańskie” 1995, nr 124, s. 30.

jej zadanie nie może się ograniczyć do powtarzania tradycyjnych formuł, lecz postuluje, ażeby wspomniane formuły zostały zrozumiane, i – gdy zachodzi potrzeba – wiernie wyrażone mową dostosowaną do pojętności słuchaczy, również przy pomocy nowych sposobów. Ten zaś wykład (mowa) będzie różny w zależności od wieku, warunków społecznych ludzi, kultur i form cywilizacji” (por. KO 8; DB 14).

Przedstawione wyżej zasady katechezy wiernej Bogu i człowiekowi wytyczają kierunki działalności współczesnego Kościoła³³. Nie znaczy to oczywiście, że postulat wierności Bogu i człowiekowi nie jest narażony na wypaczenia. W samej Francji przybrał on wkrótce formę zbyt jednostronną, interesując się prawie wyłącznie człowiekiem. To pójście w kierunku skrajnym widoczne było zwłaszcza w latach 1969–1978, kiedy w katechezie zdecydowanie więcej uwagi poświęcano sprawom ludzkim niż Objawieniu. Katecheza, ujęta w perspektywie życiowej, miała być „wolna od balastu zbędnych definicji dogmatycznych, nastawiona przede wszystkim na działanie”³⁴. Wbrew wytycznym *Directorium catechisticum generale*, wbrew postanowieniom synodu rzymskiego z roku 1977 oraz wskazaniom Jana Pawła II, zawartym w jego adhortacji *Catechesi tradendae*, ograniczano się do analizy problemów ludzkich. Francuskiej katechezie ostatnich dziesiątków lat zabrakło niezbędnej równowagi między kerygmatem a orientacją antropologiczną³⁵. Faktem jednak jest, że umiejętnie wprowadzona w katechezę zasada wierności Bogu i człowiekowi zapewnia dobrą komunikację interpersonalną i służy urzeczywistnianiu się Kościoła w naszych czasach.

DER GRUNDSATZ DER TREUE GEGENÜBER GOTT UND DEM MENSCHEN IN DER ZEITGENÖSSISCHEN KATECHESE

Zusammenfassung

Der heute allgemein angenommene Grundsatz der Treue Gott und dem Menschen gegenüber wurde allmählich und mühsam gebildet. Bei seiner Bearbeitung und dem Bekanntmachen erwarben sich Theoretiker der Katechese große Verdienste. Der erste, der diesen Grundsatz formuliert hatte, war der französische Theologe und Katechet – Joseph Colomb (1902–1979). In seinem Referat, das er 1955 in Paris auf einem Katechetischen Landeskongreß gehalten hatte, gebrauchte er zum ersten Mal solche Schlüsselbegriffe wie *fidelité à Dieu* und *fidelité à l'homme*. Dieser französische

³³ A. Schilf, *Uchronić od zapomnienia*, „Katecheta” 26:1982, s. 276; T. Chromik, jw., s. 193.

³⁴ J. Belledonne, *Odnowa katechizmu we Francji*, „Katecheta” 12:1968, s. 208.

³⁶ T. Chromik, jw., s. 198–200.

Geistliche sah die Chance der Katechese nicht nur in der Erneuerung ihrer Inhalte, sondern auch in ihrer Öffnung im Hinblick auf die zu Belehrenden. Er verlangte die Progression in der Katechese, die Berücksichtigung der Denkweise des zeitgenössischen Empfängers. Er wies auch auf die Notwendigkeit der Präevangelisierung und der Prækatechese hin. Seiner Meinung nach kann die Katechese erst erfolgreich werden, wenn sie sich dem Empfänger anpasst. Seine Ansichten verfasste er in seinem Fundamentalwerk *Le service de l'Évangile. Manuel catéchétique* (Paris 1968).

Einen wesentlichen Beitrag zur Entwicklug des Grundsatzes der Treue Gott und dem Menschen gegenüber leistete Adolf Exeler (1926–1983). Dieser hervorragende deutsche Katechet befasste sich mit der Frage der gegenseitigen Beziehung der Katechese, die Gottes Lehre verkündet und mit der Katechese, welche die Erfahrung deutet. Er bespricht die Katechese in ihrer geschichtlichen Sicht, indem er sie mit der seelsorgerischen Tätigkeit der Kirche verknüpft, er spricht über ihre Empfänger, Ziele, Aufgaben sowie über ihren Gegenstand und über das Wesen der Katechese. Jede dieser Fragen bespricht er in der geschichtlichen Perspektive und in der sowohl katholischen als auch evangelischen Interpretation.

Die Notwendigkeit des Erfassens des Glaubens im Sinne der doppelten Treue Gott und dem Menschen gegenüber sehen auch die polnischen Katecheten, insbesondere die Professoren: Marian Finke, Jan Charytański SJ, Roman Murawski SDB i Mieczysław Majewski SDB. Der letzt genannte Autor schlägt in seinem Buch: *Katecheza wierna Bogu i człowiekowi* [Katechese treu Gott und dem Menschen gegenüber] (Kraków 1986) eine solche Katechese vor, die sich gleichzeitig Gott und dem Menschen öffnet, zu ihrem Partner wird, sich in den göttlich-menschlichen Dialog einschließt, ihn trägt und zur Erfüllung führt. Diese Katechese leitet Grundsätze, Inhalte und Methoden aus der göttlichen und menschlichen Tätigkeit her.

Das Prinzip der Treue gegenüber Gott und dem Menschen ist deutlich sichtbar in vielen katechetischen Dokumenten der Kirche nach dem II. Vatikanischen Konzil und besonders im *Directorium Catechisticum Generale* aus dem Jahre 1971.